

785134

1956

CARACTERISTICA CURSULUI DE LITERATURĂ ȘI ESTETICĂ LITERARĂ

(Lección de deschidere a Cursului la 9 Nov. 1931)

DE

MIHAIL DRAGOMIRESCU
Profesor la Universitatea din București

77218

22540

17

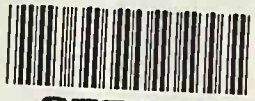
Donația Profesorului Mircea Djuvăn

EDITURA INSTITUTULUI DE LITERATURĂ
1931

CONTROL 1953

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI.
ta 85134
ventar 77218

LC 68/00

B.C.U. Bucuresti

C77218

CARACTERISTICA CURSULUI DE LITERATURĂ ROMÂNĂ ȘI ESTETICĂ LITERARĂ.

Cursul, care-l începem astăzi, curs, care are să se ocupe cu „Capodopera“, este, în acelaș timp, foarte greu și foarte ușor. E foarte greu pentru cine n'a intrat în atmosfera lui; e foarte ușor pentru cine și-a dat osteneala să intre o clipă în această atmosferă. De obicei, cursurile nu sînt decît prelungirea, pe o lature sau alta, a cunoștințelor ce se predau în liceu. Cînd veniți să le ascultați, sînteți atmosferizați deagata, și vi se pare că mergeți mai departe pe calea științei, dacă, acum, memorizați pusderia de date, de nume proprii, de citații din feluriți autori ai lumii. E știința academică modernă, pe care, dacă o învață pe din afară după un caet litografiat, lumea crede că face știință și că printr'însa formează mințile pentru cercetarea adevărului, supremul țel al învățaturii. La acest fel de cursuri vă vine ușor să urmați, și, tocmai mai tîrziu, după ce terminați și după ce

datele, numele proprii și citațiile au sburat din minte, vă dați seama că n'ați învățat mai nimic. Prin acest fel de învățatură nu vi s'a dat decît o lărgire a orizontului intelectual și nimic mai mult. Prin acest fel de învățatură v'ați muncit capul de geaba, și sufletește ați rămas săraci. Cu acest fel de știință, lumea a ajuns la saturație. Se simte că ne trebuie o altă știință care să ne ascută mintea, să ne întărească hotărîrea, și să ne înalțe și să ne încălzească sufletul. Dar pentru această știință nu vi s'a dat lamura înțelegerii. Venind aci, vi se pare greu să intrați în noul locaș al științei. Ba că terminologia e numeroasă. Ba că lipsește erudiția. Ba că se cere citire multă și repetată. Și sufletul dumneavoastră șovăe. Cu toate acestea — și, în mijlocul nedreptății ce ne năpădește din toate părțile, — nemărginita mulțumire a sufletului meu este că, — am isbutit în anii din urmă în mare parte să vă fac să înțelegeți că învățătura ce se dă la acest curs este înviorătoare pentru suflet; că ea deschide celui ce învață orizonturi infinite; că-i face mulțumirea vieții. Cel ce își însușește această învățatură nu-și mai simte sufletul gol, nu mai e singur pe lume, și nu mai are nevoie să alerge după fel de fel de plăceri, ca să nu se plictisească. Cel ce-și însușește această învățatură își umple viața cu frumusețea neperitoare și devine de sine stătător.

Cum ajungem să ne însușim noua știință ?

Foarte simplu. Invățînd *ce* să citim, *ce fel* să citim, și *cum* să pătrundem ce am citit. Noi acum sîntem învățați să facem altfel. Devorăm tot ce ne cade în mîină. Jurnale, broșuri, volume, romane, dea-rîndul, cad pradă ingurgităii noastre intelectuale. Și astfel sufletul ni se îmbîcsește, se meschini-

nizează, se amărește tocmai cînd vrea să se îndulcească, și să se ridice.

Dar lectura este ca mîncarea. Și, precum nu mîncăm orice fel de fructe, precum dăm la o parte mătrăguna și laurul porcesc, ghinda și castanele sălbătice, și nu alegem decît ce e cu adevărat gustos, tot așa trebuie să facem și cu lectura.

Din nenumăratele producțiuni, care încarcă conștiința publică și care au adus pe cei mai mulți la disprețul lecturii — noi trebuie să ne mărginim numai la ceace vremile, cu dîntele lor necruțator, au lăsat în picioare. Acele producțiuni sînt *capodoperele*. Tot așa, din nenumăratele cărți, ce se tipăresc astăzi, noi trebuie să alegem numai pe cele care prezintă oarecare garanții că vor trăi și în viitor. Trebuie să știm asupra cărora opere să ne îndreptăm atenția și să ajungem să disprețuim criticele gazetelor și reclamele editorilor. Gazetele nu-și îngrijesc niciodată partea literară. Editorii habar n'au de publică.

Cine ne dă mijloacele acestei selecțiuni ?

Mijloacele de selecțiune ni le dă lămurirea conceptului frumuseții. De obicei se crede că tot ceace ne isbește sufletul, tot ce ni-l mișcă, este frumos. Fata dela mahala, care-și urmărește, zi cu zi, foiletonul din ziar, sau din săptămîină în săptămîină, fascicola din roman, crede că se hrănește cu frumusețe. Cînd un erou plănuește moartea altuia, iar altul vine și-i scapă viața, pentru că altă împrejurare neprevăzută să i-o scurteze, ea se emoționează și exclamă : ce frumos ! Plăcerea ce o simte nu e însă decît o simplă plăcere *psihologică*, o hrană fără suc hrănitor. Noi însă facem deosebire dintre această plăcere, și între *încîntarea estetică* a

frumuseții. Plăcerea psihologică este o emoțiune trecătoare produsă de jocul imaginațiunii. Ea se mișcă în gol și n'are nici o adîncime. Cum se produce în suflet, cum piere. Ea e superficială și adesea vătămătoare. Simțirile ce provoacă sînt false și fără rădăcină. Ele, în loc să lumineze, întunecă sufletul. Cu totul alta este *încîntarea frumuseții*. Ea e în legătură cu adîncurile conștiinței și cu înălțimile minții. Ea ne dă cunoștința propriei noastre firi și ne face să-i pipăim temelia. Ea nu este produsă decît de capodopere, adică de producțiunile spiritului omenesc, care s'au impus veacurilor. Negreșit și capodoperele produc o plăcere psihologică și, cînd le citim pentru prima oară, cu această plăcere facem cunoștință mai înțîi. Noi însă, — și acesta e marele secret, — nu trebuie să ne mărginim cu impresia de la prima citire. Capdoperele ne încîntă cu atît mai mult, cu cît le citim de mai multe ori. În repetata citire a capdoperelor stă fericirea vieții.

Să luăm, de exemplu, poezia „Mortua est“ de *Eminescu*. Istoricii literari, care adună numai „cojile“ lucrurilor, se mulțumesc cu o citire superficială și declară doctoral că, în această poezie, *Eminescu* imitează pe *Bolintineanu*; că *Eminescu* într'însa, își plînge iubita și că e o poezie fără valoare, care nu merită să facă parte din colecția operelor lui *Eminescu*. Și aduc și dovezi: una, că poezia a fost scrisă la 16 ani, pe cînd poetul nu se formase; alta, pentru că în „Geniu pustiu“ se vorbește de moartea iubitei unui erou, care nu ar fi altul decît *Eminescu*, lucru ce poate fi adevărat; a treia, că poetul nu putea să se entusiasmeze pentru farmecele fecioarei, dacă nu ar fi fost în-

drăgostit de dînsa. Și toate acestea, în cazul cel mai bun. Căci istoricii literari nu se ocupă de opere, ci mai mult de autori. Ca și cînd toate operele unui autor ar avea aceeași valoare și ca și cînd toate s'ar prezenta cu aceleași calități! La rîndul nostru, noi nu ne mulțumim cu o astfel de lectură. Și, astfel, observăm că moartea copilei nu e decît un punct de plecare, un cadru al întregii poezii. Vedem că poetul își frămîntă sufletul, nu cu o durere personală, de care puțin ne-ar păsa, dar cu o durere universală. Ceeace-l doare nu e soarta lui proprie, că i-a murit iubita, ci soarta omenirii. Pentru ce e născut omul pe pămînt? Ce este existența? Ce este mai bine în lumea asta: să fii ori să nu fii? Și, repetînd citirea, observăm că *Eminescu* contemplă fecioara moartă în deosebite hipostasuri. Mai întîi o vede înălțîndu-se la ceruri în raiu, ca o regină a Empireului. În acest caz, e o fericire că a murit

Să treci tu prin ele o sfântă regină
 Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină,
 În haină albastră stropită cu aur
 Pe fruntea ta pală cunună de laur.

În acest caz moartea e „o mare de stele” e „un secol cu sori înflorit” .

Dar poetul merge mai departe: concepția lui se schimbă. Dar dacă lumea nu va avea raiu și toate s'ar preface în nimic? E concepția materialismului. Fecioara, în acest caz n'ar mai fi decît „lut”. Nimic din frumusețile închipuite al creștinismului! Și o mare de întuneric i se deschide în suflet. Dar poetul însă nu rămîne nici aici. El trece la concepția budismului. Fericirea omului este în Nir-

vana, în chiar nimicul, de care ne speriem. E fericirea inexistenței. Căci, zice poetul, trecînd la concepția lui pesimistă :

A fi? Nebunie și tristă și goală
 Urechea te minte și ochiul te 'nșală ;
 Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic :
 Decît un vis searbăd mai bine nimic.

Și-atunci, vedem că ideia generatoare se descompune într'un cadru : moartea fecioarei, și în patru idei secundare, care toate își găsesc un reazăm în frămîntarea sufletului poetului, cu o energie fără seamăn, în fața nimicniciei existenței, și ajungînd la concluzia îndoelii :

De e sens intr'asta — e'ntors și ateu
 Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.

E destul atît, ca să se vadă cît de costelivă, cît de seacă, cît de lipsită de adevăr este cunoștința ce ne dă știința, cu care v'ați familiarizat în liceu. Și din contră cît de bogată, cît de exactă și de înălțătoare este cunoștința pe care ne-o dă învățătura cea nouă. Această învățătură ne face să vedem în această poezie un cristal sufletesc plin de frumusețe, o capdoperă a liricii universale, iar nu un simplu prilej de emoțiune psihologică. E greu, la început să citești mai de multe ori aceeași capdoperă. Dar fără această citire nu-i vezi adîncul și n'ai dreptul să vorbești de ea. Căci capdopera nu e în afară, ca un obiect fizic, cum ar fi cartea, în care e scrisă și pe care o pipăi ; nu este nici în sufletul nostru, cum ar fi ideia ce ne-o facem despre ea. Capdopera nu face parte nici din lumea fizică a pămîntului, aerului, electricității ;

nici din lumea sufletească a imaginilor și simțirilor ce plutesc la suprafața conștiinței.

Noi ne-am învățat, în cunoștințele elementare, numai cu existența acestor două lumi : lumea fizică și lumea psihică. Și iată că învățătura nouă vă arată că, în afară de aceste lumi, mai este o a treia, care nu e nici fizică, nici sufletească și totuși le cuprind pe amîndouă. E lumea psihofizică, e lumea capodoperelor, e lumea frumuseții adevărate. Cu această nouă idee trebuie să vă obișnuiți. Și trebuie să vă obișnuiți, pentru că din această idee derivă deosebirea dintre *emoția psihologică* și *încîntarea* sau *emoția estetică*. Din această idee derivă convingerea că toată Estetica, de la *Aristotel* pînă astăzi, trebuie făcută *tabula rasa*, și că, printr'această idee, literatura începe o eră nouă, o eră, pe care colegul meu dela Praga, *Cysarz*, o compară cu redemptarea spiritelor, în vremea Renașterii. Din această idee derivă credința că toată așa numita critică, fie națională, fie streină, este o înseilare de judecări fără temelie; că tot studiul literar-istoric al atîtor învățați și erudiți, în afară de exactitatea datelor și numelor proprii, umblă pe un drum greșit de aproape o sută cincizeci de ani încoace.

Orcum ar fi, și pentruca să facem cît mai ușor studiul cel nou și cel adevărat al literaturii, noi am recurs la mai multe mijloace. *Cel d'intîi mijloc* a fost lucrarea în Seminar cu dumneavoastră. Seminarul de Literatură și Estetică literară a fost cel d'intîi seminar regulat înființat în Facultatea noastră. El datează din 1895 — în cîrînd împlineste patruzeci de ani — și dela acest seminar — și numai după mulți ani — au început să se facă seminarii la celelate cursuri. Și de aceea Cursul de

Literatura romînă a fost cel d'întîi care, din pricina Seminarului, a avut nevoie de asistenți. Prin imitație apoi, și de-abia după războiu, s'au introdus asistenți și la celelalte cursuri și anume tocmai atunci, cînd prin desvoltarea lucrurilor, Cursul de literatură romînă a avut nevoie nu numai de asistenți, ci și de șefi de lucrări. Această lucrare de seminar constă în două ramuri de activitate: Prima ramură de activitate constă în studiul, împreună cu dumneavoastră, aci în sală, a capodoperelor literare și de talent, cum veți avea ocaziunea s'o vedeți chiar din ședința de Lunea viitoare cu operele lui *Shakespeare*. A doua ramură de activitate — și care n'am prins de veste pînă acum că ar fi fost imitată și de ceilalți colegi — este lucrarea dumneavoastră particulară de trei pînă la șase lucrări asupra capodoperelor și operelor de talent, în timpul pînă la licență. Este o ramură de activitate care poate speria pe începător; dar care vă aduce la cele mai mari foloase. Dumneavoastră prin aceste două feluri de lucrări — cea împreună cu mine și cea particulară — învățați cum se face adevărata știință, învățați cum să vă orientați în viața literară a operelor, cum să le pătrundeți, cum să scoateți măduva din os. Fără erudiție seacă, ci numai prin aplicarea mijloacelor metodologice la opera studiată sufletul dumneavoastră începe să lucreze de sine stătător. Și aplicîndu-vă —, vă învățați așa de bine în cursul celor trei ani să lucrați, că prolicența, cerută de regulament, devine o jucărie. Așa se face că toamna trecută, la Literatura romînă, am avut peste o sută de licențe principale, iar în toamna aceasta, o sută patruzeci și șase. Am avut într'un an — mult mai multe licențe — decît alți profesori au putut avea în patruzeci de ani.

Dar pentru ca această lucrare să fie cu folos, de zece ani, am introdus *un al doilea mijloc* didactic. Este creațiunea Institutului de Literatură ai cărui membri sînteți cu toții. E drept că acest mijloc a fost costisitor și apasă grozav asupra umerilor mei de garant al lui. Eflorescență a Seminarului, această instituțiune, pe care pînă acum n'a putut s'o imiteze colegii mei, caută a stabili o legătură între studiile noastre literare și între publicul mare. E o problemă încă nedeslegată în Europa, dar pe care noi am rezolvat-o. Ea a constituit obiectul de căpetenie al „Primului congres de istorie literară“ din Budapesta, unde am fost invitat ca unul, care, nu numai am realizat Institutul de Literatură, dar am sguduit conștiința literară a cercetătorilor adormiți de metoadele istoriei literare. In acest congres s'a făcut dovada că studiul Literaturii, așa cum se face la noi, merge în fruntea tuturor studiilor dela celelalte Universități din Europa; că toți cei ce, acolo, încep să simtă ca și noi, în studiile lor literare — sînt pe urmele noastre, dar în urma noastră. Astfel România are pentru prima dată gloria de a da în lume tonul pe tărîmul unei științe, care a fost creată și crescută numai din și pe pămîntul nostru

In Institutul de Literatură noi studiem operele romînești mai însemnate, ce apar. Iar scopul acestui studiu e, pe de o parte, cum să ne orientăm în lecturile noastre, iar pe de alta cum să pătrundem și cum să scoatem miezul din această lectură. Acest studiu îl facem aci, în fiecare Luni împreună cu dumneavoastră și cu publicul, care vrea să asculte; iar Marțea, numai cu dumneavoastră. Me-

canismul acestei activități ne-a condus fără vrerea noastră — dar din pricina dorinței dumneavoastră de știință — să înglobăm într'o singură societate literară toată suflarea celor care au încrederea în acest Curs. Toți dumneavoastră sînteți de fapt membri ai Institutului de Literatură și toți formați acum Adunarea generală a acestei asociațiuni, în al cărui comitet ați trimis patru delegați ai dumneavoastră, și a cărui stare trebuie din capul locului s'o știți. Statul ne-a făcut favoarea să doteze Cursul de Literatură romînă cu o sumă anuală de 656.000 mii de lei pentru a întemeia, pe lîngă acest curs, și pe lîngă Institutul de Literatură o nouă instituțiune, „Institutul de Literatură și Bibliografie“ care are de scop, cu ajutorul dumneavoastră, să facă bibliografia tuturor publicațiilor din România. Din acești 656.000 lei se defalcă, pe fiecare an, prin chiar prevederile legii, o sumă de 300.000 lei pentru publicațiile Institutului de Literatură. Și, acum, vine partea lamentabilă, partea prin care se arată ce solitudine se dă în țara noastră Culturii, cu care ne lăudăm. Avînd încredere în legile Statului, Comitetul Institutului a purces la întrebuintarea *unui al treilea mijloc* de ușurare pentru dumneavoastră a studiului Literaturii romîne. Acest mijloc, care a dat cele mai surprinzătoare rezultate este *școlarizarea*.

De obicei, studentul, din punctul de vedere al învățaturii, e un nenorocit. Redus la citirea lecțiunilor litografiate, el nu-și poate lărgi orizontul învățaturii, decît prin cercetarea bibliotecelor după bibliografiile date de profesor. Aceste bibliografii sînt imense. Erudiția contemporană apasă ca o tirană asupra inteligențelor. Zi de zi, lună de lună

librăriile din patru puncte cardinale ale lumii trimit la titluri de cărți, ca să fie citite de studentul român. Profesorii români se luptă care să dobândească cât mai multe fonduri pentru cumpărare de cărți. Academia română, Fundația Carol face număratoarea miilor de cărți devorate. Ce să citească studentul mai întâi? Nouăzeci și nouă la sută din sumedenia de cărți prevăzute în bibliografii n'au cine știe ce valoare. Dar de unde să știe aceasta studentul? Și, astfel, zăpăcit de mulțimea volumelor, de varietatea lor, citește la întâmplare; iar când are nevoie de vreo carte mai bună asupra căreia i-a atras atenția profesorul, n'o găsește, căci solicitanții sînt prea mulți.

La Cursul nostru această greutate a fost înlăturată; prin faptul că acest curs nu se poate sprijini pe nicio bibliotecă din lume. Orizontul literar al dumneavoastră trebuia însă deschis și prin alte lecturi. Sprijinit de speranța celor 300,000 de mii de lei am căutat să vă formez și dumneavoastră o bibliotecă, pe care însă s'o puteți avea totdeauna la îndemînă. Și așa, cu ajutorul Comitetelor universitare, am tipărit: 1) un „Vade mecum“, în care sînt trecute toate operele de talent, clasificate după genuri, ca să vă fie un îndreptar în lecturile dumneavoastră literare; 2) „Știința Literaturii“, volumul românesc, în care se face pe larg Estetica în genere, fundamentul criticii artistice, și Estetica literară, fundamentul criticii literare; 3) „Dela Misticism la Raționalism, un volum de aproape 500 pagini în care se cuprind douăzeci de capitole literare, pe lîngă unele modere de compoziție literară (dialoguri, caracterizări); 4) „La science de la littérature“, trei volume, în care se dezvoltă mai

departe și într'o formă mai amplă și mai explicită ideile din „Știința Literaturii“, și în care „Estetica literară“ se completează cu „Metodologia literară“; 5) „Critica științifică și Eminescu“, prima lucrare, de astă dată în a treia ediție, prin care se pune fundamentul noii critice în contra metodei istorice; 6) „Integralismul“, care cuprinde prima și a doua parte — a treia e încă nepublicată — din temeliile noii doctrine literare; 7) Antologia secolului XX care, din volumul „Omagiu“, s'a epuizat, întreagă și trebuie acum din nou tipărită; 8) Broșura „Le système philosophique“ de L'integralisme“ (Les principes) care, în 122 de paragrafe, sintetizează principiile acestui sistem nou filosofic; 9) Broșura „Nouveau point de vue dans l'étude de la littérature“, care a fost citit la „Primul congresul de istorie literară“ din Budapesta; 10) „Lecția de deschidere“ a Cursului din 1930. Tot pentru biblioteca dumneavoastră am mai tipărit în editura Socec: 11) „Teoria poeziei“; și 12) „Principiile de Literatură“, cu numeroase exemple din literatura română și streină.

Pe lângă acestea, anii trecuți s'au mai scos revistele: 13) „Ritmul vremii“ și 14) „Falanga“, destinate să facă legătura dintre „Cursul de literatură română“ și marele public.

Această bibliotecă cuprinde în mod conturat, toată învățătura relativă la Literatura română și la Estetica literară. Această bibliotecă v'am rugat să v'o procurați din vreme, și la lecția de deschidere a anului trecut dumneavoastră ați primit aceasta cu deosebită însuflețire ¹⁾. V'ați dat seama că toată

1) Aceste cărți se pot procura la Institut cu 25% 30% și 60% mai puțin ca în comerț.

munca mea, toată cheltuiala făcută cu tipărirea acestor cărți, a fost făcută în folosul dumneavoastră, pentru ca fiecare să puteți avea prilejul să citiți și să mistuiți învățătura cea nouă și să vă pară mai ușoară, decît cum apare la prima vedere.

Resultatul acestei de a treia măsuri didactice al întrecut toate prevederile.

În 1929, din 1200 studenți peste 300 au luat bile albe și prea puțini, bile negre

În 1930, dintr'un număr de 1000 studenți, prezențați la examen, 400 au luat nota zece.

În anul-acesta, m'a minunat ținuta prolicențelor. Din 126 lucrări nu am găsit decît vreo zece, care n'au fost la înălțime. Celelalte mai toate au fost notate cu foarte bine. La examenele parțiale din anul acesta, 90 % dintre candidați au dobîndit bile albe; iar la oralul de licență sînt aproape nevoit-să nu mai dau bile roșii. Învățătura nouă prin școlarizare, a devenit o lucrare ușoară și, după mărturisirile unora din dumneavoastră, chiar plăcută.

Dar acum, reversul medaliei.

Consiliul universitar al „Institutului de Literatură”, în care, cum am spus, intră și patru reprezentanți ai dumneavoastră, au tipărit cărțile, broșurile și revistele, despre care am vorbit, pe temelia celor 300 000 mii lei prevăzuți în Legea din 21 Martie 1926. Dar acești bani, de trei ani de zile, *nu ni s'au dat*. Bani luăți dela bănci pentru tipărire n'au putut fi plătiți, așa că „Institutul de Literatură”, pe garanția casei mele, pe care Creditul amenință să o pună în vânzare, este dator astăzi cu dobînzile care au îndoit capitalul (căci am fost nevoiți să plătim pînă la 24 %) suma

VERIFICAT
2017

de două milioane patru sute de mii de lei. E drept că avem încă speranța că statul ne va rambursa măcar în parte suma, ce ne datorește. Este drept că mai avem în depozit cărți de peste un milion, dar nu putem face față nevoilor noastre decît adresîndu-ne iarăși la sufletele dumneavoastră.

Cu munca mea de 15 ore pe săptămînă (căci pentru trebuințele dumneavoastră sînt, în afară de diminețile de Luni la Fondație, în fiecare zi, dela 5—7 la Universitate); cu interesul ce l-ați dovedit pînă acum pentru acest curs, cu sîrguința dumneavoastră de a vă școlariza, nu am, acum, decît să vă cer aprobarea pentru tot ce am făcut împreună cu Comitetul universitar al Institutului și să închei cu cuvintele dela începutul anului trecut:

„Incredințat că toți cei ce veniți aci, sînteți, ca și generațiile trecute, însuflețiți de dragoste pentru literatură și în special pentru literatura romînă; încredințat că această sîrguință este însoțită de încîntarea fără margini a sentimentelor cristalizate în cuvintele de aur ale poeților; încredințat că toți puteți să asimilați substanța unei științe care așteaptă numai suflete tinere, ca să le fecundeze; încredințat că sufletele noilor generațiuni este tot atît de cald și generos, ca și acelora care au ajutat pînă acum la dăinuirea plină de viață a instituțiilor legate de acest curs, — termin această cuvîntare cu două cuvinte: la lucru!

(Aplauze unanime și prelungile).

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

8
7
7
7

